

УДК 21:14

**ПОВЕРНЕННЯ ДО ДЖЕРЕЛ,
АБО У ВИМІРАХ ДУХОВНОЇ ІСТОРІЇ
RETURN TO SOURCES, OR IN THE DIMENSIONS
OF SPIRITUAL HISTORY**

Бредун І. В.,

доктор філософських наук, доцент, професор
кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін,
Харківський національний
університет будівництва і архітектури
(Харків, Україна), e-mail: bredun@i.ua,
<https://orcid.org/0000-0002-5287-0951>

Компанієць Л. В.,

доктор філософських наук, доцент, доцент
кафедри теорії культури та філософії науки,
Харківський національний університет
ім. В. Н. Каразіна (Харків, Україна),
e-mail: polk@i.ua,
<https://orcid.org/0000-0001-8516-890X>

Bredun I.,

Doctor of Philosophy sciences, professor Kharkiv
National University of Construction and Architecture
(Kharkiv, Ukraine), e-mail: bredun@i.ua,
<https://orcid.org/0000-0002-5287-0951>

Kompaniets L.,

Doctor of Philosophy sciences, associate Professor
of Theory of Culture and Philosophy of Science
V. N. Karazin Kharkiv National University
(Kharkiv, Ukraine), e-mail: polk@i.ua,
<https://orcid.org/0000-0001-8516-890X>

У статті проводиться виокремлення існуючих вимірів усвідомлення духовної історії, переосмислення джерел походження сакральних знань, модусів їх буття. Через порівняльний аналіз різних видів «духовного досвіду» розширюються межі існуючих уявлень щодо них і, як наслідок, ціннісного навантаження знань їх носіїв. Розкриваються езотеричні витоки есхатологічних тем та ідей, обґрунтовуються подальші перспективи їх осмислення.

Ключові слова: історія, Всесвіт, духовний досвід, ідея долі, містики, сакральна свідомість.

The article highlights the existing dimensions of the awareness of spiritual history, rethinking the sources of the origin of sacred knowledge, the modes of their being. Through a comparative analysis of various types of "spiritual experience", the boundaries of existing ideas about them and, as a result, the value load of the knowledge of their carriers are expanded. The esoteric sources of eschatological themes and ideas are revealed, further prospects for their comprehension are substantiated.

Keywords: history, Universe, spiritual experience, idea of fate, mystics, sacred consciousness.

Актуальність. Есхатологічна проблематика людства формувалась та відшліфовувалась протягом тисячоліть у межах інтелектуально-релігійного, духовного ландшафту культур. Спектр тем та ідей релігійного змісту складають її засадничі основи, належать до «вічних» тем людського існування. У згорнутому вигляді (догматів, вчень) презентують множинність світоглядів (філософських та релігійних карт світу). Есхатологічні теми викликають постійний інтерес, рефлексію з боку академічних (філософських, релігієзнавчих, культурологічних, історичних та ін.) співтовариств, дрейфують на по-

верхні релігійної, в тому чи іншому вигляді світської думки (філософської, наукової та ін.). Вони не тільки входять в інтелектуальний простір духовної культури, але й дедалі творять його, тримаючи «в собі» незадіяний для суспільства світоглядний потенціал сенсожиттєвих «відповідей», які протягом еволюції людства культивували релігійні спільноти у межах есхатологічних вчень. Звернення до реконструкції історії виникнення, джерел ключових есхатологічних тем та ідей, виявлення смислових вимірів їх актуалізації в різних модусах прояву індивідуального (людини) та загального (культури, цивілізації) буття, розкриття їх під кутом зору сакрально-релігійного та світського погляду, нюансів розуміння на різних етапах історії (розмірковуючи у руслі еволюції інтелектуальної думки людства) прокладає шляхи до духовного відродження, розквіту вітчизняної та світової культури.

Метою є переосмислення та розширення уявлень про джерела походження духовної історії (есхатологічних матриць людства), вимірів прояву та культивування ідей релігійного змісту.

Есхатологію ми розглядаємо у контексті теми Долі (індивідуальної та загальної). Її антропологічний, культурологічний зріз розкривається під кутом зору робіт Е. Бадж, Л. Леві-Брюля, М. Еліаде, Дж. Фрезера, Е. Тейлора, А. Я. Гуревича, Ж. Ле Гоффа та ін.

Філософське осмислення есхатології ритмічно актуалізує проблему пошуку її витоків («першооснови»), необхідність встановлення часових та смислових меж її прояву, виявлення її сутнісних ознак, ранніх форм буття на стародавніх рівнях культур. Окреслені «проблемні зони» відправляють нас до осмислення доісторичних пам'яток культур (у глибини віків), тобто у специфіку формування ранніх релігійних уявлень. Ми спираємось на думку дослідників, які вважають, що будь-яка реконструкція релігійних тем базується на символічному прочитанні стародавніх відбитків культур. Це культивує коло можливих інтерпретацій та розширює межі знань про феномени релігійного змісту.

Мислителі, філософи та вчені різних епох впевнені, що за допомогою саме сакральної свідомості людство завжди вибудовувало фундамент для свого духовного розвитку, знаходило сенсожиттєві істини духовного навантаження. Науковці (лінгвісти, релігієзнавці, історики) зазначають, що в ході історії склалось два виміри існування та осмислення містичної свідомості (релігійних культур). Йде мова про сакральну (таємну, внутрішню) та про зовнішню традицію (для народу, з боку представників священства). Ми б додали ще один підвимір, який також стосується сакральної свідомості. Йде мова про народні вірування в історії розвитку релігійної свідомості, які коловортались навколо сакральної думки, наприклад, волхвів. У наукових колах так звану «внутрішню» традицію окреслили як езотеричну. З цього приводу Е. Шюре писав, що езотерична доктрина не тільки наукова, не тільки філософськи обґрунтована та є моральною, релігійною, але вона сама є наука, філософія, мораль та релігія [1]. Вона зберігає та відкриває невідомий прошарок знань,

накопичених людством, який є цінним у контексті переформатування свідомості людини майбутнього (XXI ст.) у бік оновленої духовності. Сакральні вчення завжди надихали людство (в особі інтелектуалів своїх часів) на створення духовних, світоглядних матриць людської свідомості, на повноцінне духовне життя, на розквіт культури. Саме тому ми звертаємось до їх переосмислення.

Істини духовного змісту входять в основу всіх великих релігій та священних книг, вони розкидані у часі та просторі (по всіх значущих вченнях людства). Кожного разу, коли приходив той чи інший Великий Посвячений у світ, істина починала сяяти для людства. Не можна не погодитись з думкою Е. Шюре, який писав про необхідність введення (в інтелектуальний обіг) та культивування порівняльного езотеризму, який розкриває історію релігій та історію людства під іншим кутом зору [1]. Автор писав, що всі релігії мають зовнішню (ту, яку бачать) та внутрішню історію (приховану та закодовану). Перша – це догмати, міфи, які презентуються публічно. Сюди ми відносимо містично навантажені феномени зовнішнього прошарку культур, які отримали своє розповсюдження та популярність у масовій свідомості. Це «ясновидіння», цілительство, чаклунство та ін. Внутрішня історія – це глибинна наука та тайна духовних вчень, діяльність Великих Посвячених, Пророків, Реформаторів протягом віків. Порівняльний аналіз сакрального досвіду останніх («разом даної» моделі світу містиків) дозволить в перспективі вибудувати історію єдиної Всесвітньої вічної релігії (загальнолюдського масштабу). Це інтелектуальна, духовна праця всіх поколінь мислячих людей, які прагнуть розкрити подальші перспективи духовної еволюції людства. Спробуємо розкрити її специфіку та джерела, з якого вона виходить.

Отже, на всіх етапах історії розвитку культур вищою метою сакрального досвіду виступало єднання з духовною сферою, тобто злиття з Богом, Абсолютом. За допомогою останнього досягалося пізнання вищих істин Всесвіту. Деякі дослідники зазначають, що в певному сенсі духовний досвід інколи інтерпретується як явище, основою якого виступає інтуїція, притаманна людині, або природна проникливість. У цьому розумінні слід зазначити, що в історії сформувалась певна градація (умовно) спеціалістів сакрального, тобто «знаки» їх певного «фахового рівня», які були притаманні різним представникам сакральних знань. Іншими словами, ясновидіння в масовій культурі (з боку релігійних, світських спільнот) осмислюється як явище, яке виробляє істини сумнівного, недостовірного змісту та транслює звужений погляд на світ. Релігійні діячі зі світовим ім'ям (XIX–XX ст.) стверджують, що у розвиненому вигляді (не профанному) справжнє ясновидіння в його ідеальному вигляді розкриває «разом дану» модель світу, демонструє здатність людини бачити через будь-які форми матерії поза часом і простором (тобто одразу: минуле, теперішнє, майбутнє). Йде мова про те, що модуси існування цього явища можуть бути різними, а їх носії презентують певний ступінь та рівень сакральних здібностей. У цьому сенсі вся історія великих релігій (релігійних

культур) презентує певні, або розширені здібності посвячених своїх часів, широту їх сакрального погляду та можливостей. Але піку свого втілення вони досягли у Великих Посвячених своїх часів.

В якості ідеалу і основної мети для всіх представників традиційної культури було духовне вдосконалення (як спрямованість на досягнення «духовного бачення») за допомогою якого людині минулого відкривалися перспективи пізнати не тільки себе, але й закони, основи світобудови. Сакральними знаннями володіли так звані «спеціалісти сакрального» (стародавні шамани, жерці, маги та ін.). В кожному епоху вони ставали осередком культивування сакральних ідей. Чаклуни усіх часів транслювали знання про Долю людини (її душі) та Долю світу. Ідея Долі була присутня у віруваннях первісних спільнот, проросла з анімістичних уявлень. На її засадах оформлювались вчення про душу, її майбутні Долі (шляхи небесні та земні). Ідея індивідуальної есхатології формується у віруваннях в існування душі після смерті. Вимір загальної есхатології (її фрагменти) окреслюється в уявленнях про Долю душ, їх колообертання (у просторі циклічного буття).

Отже, сакральні істини кружляли в свідомості жерців, магів, ясновидців, віщунів, волхвів. Вони були породжені їх духовним досвідом. У просторі останнього розкривався ціннісний зміст «разом даної» картини світу. Від рівня розвитку здібностей посвяченого залежала і та картина світу, яку він будував у свідомості свого племені, суспільства. У деяких релігійних світоглядах езотеричного навантаження ми зустрічаємо однакові свідчення про те, що досвід духовидця залежав від ступеня володіння ним духовними тілами та від мандрів його душі в астральних, ментальних або інших вимірах небесного світу. Отже, Доля його душі пов'язана з його екскурсами в останній. Дослідники підкреслюють, що в таких станах свідомість містика знаходиться поза часом та простором. Він входить у спілкування з духовними сутностями потойбічного світу, споглядає картини духовного буття. Після повернення у земний світ розповідає про Долю душ за гробом (розкриває ще не розвинену ідею індивідуальної есхатології, Долю душі у небесному світі).

В ході переосмислення релігійної свідомості виокремлюється певна картина розуміння сакрального досвіду, його типів. 1. Астральне ясновидіння, яке усвідомлювалось інтелектуалами різних часів як нижчий рівень отримання духовних знань. З часом містики прийшли до висновку, що воно не дає у повному обсязі істинної інформації та не сприяє духовному розвитку людства. До його видів відносять сновидіння, спиритизм та ін. 2. Наступний вид – це ментальне ясновидіння, яке розуміють як крок вперед (посвяченого) у порівнянні з попередніми його можливостями. Цей досвід пов'язують зі сферою інтелектуальною. Окреслений рівень здібностей надає можливості провидцю споглядати астральний та ментальний світ, презентує володіння ним тілесними оболонками (тобто астральним та ментальним тілом). Стосовно останніх (як вимірів та уявлень про духовні тіла) зауважимо, що відомості про них накопичувалися посвяченими всіх часів. Ми зустрічаємо

їх у межах сакрального світогляду стародавніх жерців Єгипту, сакральної свідомості іудеїв та ін. 3. Наступний сакральний рівень – це рівень пророка (духовний). Він демонструє та свідчить про володіння містиком найвищими сакральними здібностями, які він отримав з духовних вимірів Всесвіту. Цей рівень у всі часи усвідомлювався як божественний. Саме він розкриває істини божественного змісту. Він символізує вищий ступінь посвяченості та розвитку людського духу, який занурюється у простір «разом даної картини буття» через духовне проникнення у вищі божественні сфери [2].

Отже, сакральна свідомість розкриває якісно різні виміри езотеричних знань людства, окремі погляди на джерела походження людини та Всесвіту. Ілюстрацією до сказаного може слугувати те, що у всі часи цінним вважався саме досвід засновників великих світових релігій. Вважалося, що саме їх модель світу відзеркалює істини божественного змісту, відкривається їм Богом. Таким чином, цінність сакральних знань визначалась сферою, з якої отримувалась інформація. Саме тому нас цікавлять духовні світоглядні матриці Великих посвячених. Порівняльний аналіз есхатологічних ідей, які виходять з їх картини світу, та модуси існування ідеї Долі розкривають вимір ретроспективного їх осмислення та еволюції.

Традиційно науковці транслюють «зовнішню» історію релігії (йде мова про артефакти, певні знання про шаманів, знахарів, чаклунів). Це перший рівень у осмисленні релігійних, есхатологічних ідей. Другим виміром є звернення до сакральних знань, які нам відкриває «внутрішня» історія людського духу. Слід зазначити, що саме на рівні останньої, вищої езотеричної свідомості зародилось твердження, яке розкриває інший кут зору на історію буття Всесвіту (що йому передувало). Так, у межах сакральної свідомості ми знаходимо таку тезу: спочатку був Бог, Світло та Свобода. Дослідники езотеричної думки вважають, що віра (на рівні світогляду) в глибинах історії з'являється одночасно з появою свідомості, мови та людської організації. Саме тоді виникають перші туманні уявлення людини про духовний світ та його впливи на Долю людей та Долю світу. Отже, нас цікавить стародавня езотерична концепція світу. У її просторі посвяченому відкривалася сакральна, позачасова історія людства, більш ширша, глибинна картина світу. Так, вона оповідає про першого Посвяченого прадавніх часів, а саме про великого Раму, засновника арійської раси, прашура стародавніх скіфів [1]. Саме від нього веде свій початок гілка Великих Посвячених людства, містиків, які транслювали, презентували «разом дану» модель світу.

Історичні відомості розкривають невідомі обрії мислення сакральної свідомості, її розширену картину світу. Остання малює перед нами (дослідницьким поглядом) історію появи душ, людства, тобто його подвійного походження. У цьому сенсі укорінилась сакральна думка посвячених, що душа (її Доля) з'являється першою. Душа людини завжди мислилась небесного походження, а тіло уявлялось таким, яке складається із земних еле-

ментів. Останні були зачаті космічною Сутністю. З неї з'являється сонм душ та духовних Монад, які оживлюють земні зародки. Без їх участі (душ) матерія була б мертвою, бездіяльнісною, просто масою, яка розсипається. Протягом довгого часу Космос створював континенти, гори та моря, тобто середовище для життя певних форм та сутностей. Вони ставали колискою для людських рас. Сакральна свідомість посвячених розкриває ідею циклів у перестроюванні земної поверхні. Вона окреслює знання про періоди (наприклад, між двома Всесвітніми потопами) в її існуванні. Протягом тисячоліть кожен з континентів розвивав свою флору та фауну, своє людство з різним кольором тіла. Отже, ми йдемо до розкриття теми земної Долі людства, яка пов'язана з його духовним життям та виходить із сакральних уявлень. У давні часи з'явилися чотири раси, які виникли в різних частинах світу. Ці дані підтверджуються етнологічними та антропологічними дослідженнями. На півдні існувала перша первісна червона раса. Їх потомками були індійці Америки. Африканський континент породив чорну расу (ефіопську). З Азії виникли представники жовтої раси (китайці). Останньою була поява представників білої раси [1].

Таким чином, тема статті розкривається під кутом зору методу порівняльного езотеризму, який розкриває історію релігій та історію людства під іншим кутом зору, а саме сакральної історії. Це дозволяє у подальших розвідках відстежити смислове поле інтелектуальних та духовних здобутків Великих Посвячених людства, розкрити есхатологію Долі («приховану та закодовану»). Розглянуто деякі модуси прояву «разом даної» моделі буття (у контексті концепції Долі). Авторські інтерпретації щодо історії та вимірів актуалізації тем есхатологічного навантаження (та їх перспектив) осмислюються як «третій шлях» до виробки інтелектуальної метаконцепції людства.

Список використаних джерел

1. Шюре Э. 1990, Великие посвященные и Очерк эзотеризма религий. Пер. с франц. Е. Писаревой: Совместное советско-канадское предприятие; СП. «Книга-Принтшоп», Москва.
2. Компанієць Л. В. 2015, Філософсько-релігійознавча рецепція реінкарнації у містичному просторі культури. Дисертація доктора філософських наук, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Київ.
3. Бредун І. В. 2015, «Есхатологія долі»: історико-філософський вимір. Дисертація доктора філософських наук, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро.

References

1. Shyure E. 1990, Velikiye posvyashchennyye i Ocherk ezoterizma religiy Per. s frants. Ye. Pisarevoy: Sovmestnoye sovetsko-kanadskoye predpriyatiye; SP. «Kniga-Printshop», Moskva.
2. Kompaniyets' L. V. 2015, Filosofs'ko-relihiyevnavcha retseptsiya reinkarnatsiyi u mistychnomu prostori kul'tury. Dysertatsiya doktora filosofs'kykh nauk, Instytut filosofiyi imeni H. S. Skovorody NAN Ukrayiny, Kyiv.
3. Bredun I. V. 2015, «Eskhatolohiya doli»: istoryko-filosofs'kyu vymir. Dysertatsiya doktora filosofs'kykh nauk, Dniprovskyy natsional'nyy universytet imeni Olesya Honchara, Dnipro.